

7. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 51–58.
8. Гончаренко І. В. Ретроспектива формування сільських територій регіонів України / І. В. Гончаренко // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 204–209.
9. Лисенко Л. До визначення поняття «сільська територія» / Л. Лисенко // Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. – 2 (38). – С. 12–15.
10. Уркевич В. Ю. Про категорію «сталий розвиток сільських територій» / В. Ю. Уркевич // Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природо-ресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики : матер. Міжнародної науково-практ. конференції (21–22 травня 2010 р., м. Біла Церква). – Біла Церква : БНАУ, 2010. – С. 24–26.
11. Баутин В. М. Устойчивое развитие сельских территорий: сущность, термины и понятия [Електронний ресурс] / В. М. Баутин, В. В. Козлов // Агротурнал Московского государственного агроинженерного университета. – 2006. – № 4. – Режим доступу : <http://agromagazine.msau.ru/index.php/-4/46-2008-03-20-13-00-1/106lg.html>.
12. Талавиря М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 “Економіка та управління національним господарством” / М. П. Талавиря ; Національний університет біоресурсів та природокористування України. – К., 2011. – 458 с.
13. Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины / [гл. ред. А. Ф. Трешников] – М. : Советская энциклопедия, 1988. – 432 с.
14. Олійник Я. Б. Соціальний розвиток села і територій сільського типу : [навч. посібник] / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К. : ВГЛ Обрії, 2003. – 128 с.

Надійшла 05.09.2011

УДК 334.716 (477.43)

Н. М. ТЮРИНА, Є. О. ШЕЛЕСТ
Хмельницький національний університет

КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Здійснено дослідження щодо комплексного оцінювання результативності діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області за тривалий період з метою виявлення резервів з формування експортного потенціалу для підвищення ефективності їх зовнішньоекономічної діяльності.

Research of estimation of effectiveness of activity of machine-building enterprises of the Khmel'nyts'kyi region is carried out for protracted period with the purpose of exposure of backlogs of forming of export potential for the increase of efficiency them foreign economic activity.

Ключові слова: машинобудування, експортний потенціал, чистий експорт, індекс Херфіндаля, ринкова диверсифікація, індекс Лафая, відносна вартість одиниці експорту, товарна диверсифікація, індекс Грубела-Ллойда.

Вступ. Світова фінансово-економічна криза стала складним випробуванням для всіх країн світу. Її негативний вплив спричинив падіння вітчизняної економіки до такого рівня, який суттєво перевищив рівень зниження економічних показників більшості країн світу (зниження обсягів ВВП на 15,9%, промислового виробництва – 21,9%) [1]. Основною причиною вразливості економіки України до впливу світової фінансової кризи стала надмірна відкритість та недостатня диверсифікованість. Українські промислові підприємства працюють в умовах зниження попиту на їх продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках. Це в повній мірі стосується і машинобудівних підприємств Хмельницької області. Вихід з цієї ситуації спонукає до підвищення конкурентних переваг та до пошуку нових резервів з формування та ефективного використанню експортного потенціалу машинобудівних підприємств. Для реалізації цього необхідно, перш за все, оцінити діяльність підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках і, враховуючи реальний стан справ, розробити конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності бізнес-процесів.

Основний розділ. Об'єктом нашого дослідження були машинобудівні підприємства Хмельницької області, джерела статистичної інформації, які використовувались у нашому дослідженні, відображені в [1, 2]. У загальноукраїнському розподілі праці машинобудування є однією з найвагоміших галузей спеціалізації Хмельницької області [2, с. 3]. Загальна кількість підприємств, що займається виробництвом машин та устаткування, з 247 у 2005 році скоротилася до 202 в 2010 році. Така ж тенденція спостерігалася стосовно підприємств, що виробляють транспортні засоби та устаткування; їх кількість протягом 2005–2010 років зменшилася до 21 у 2010 році проти 38 у 2005 році. Кількість підприємств, що спеціалізуються на електричному та електронному обладнанні майже не змінилася і на кінець 2010 року склала 194 об'єкти. Майже 30 % штатних працівників від загальної кількості штатних працівників підприємств переробної

промисловості Хмельницької області станом на 2010 рік працюють саме на підприємствах машинобудування. За обсягом реалізованої промислової продукції машинобудування займає четверте місце після виробництва та розподілення електроенергії, газу і води, харчової промисловості та виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції. Занепокоєння викликає значне скорочення у загальному обсязі реалізації промисловості Хмельниччини питомої ваги машинобудівної продукції з 10,7 % у 2004 році до 9,4 % у 2010 році.

У цілому динаміка величини реалізації продукції машинобудування Хмельницького регіону протягом 2005–2009 років відповідала зміні цього показника стосовно машинобудівної галузі загалом по Україні (за виключенням виробництва машин та устаткування, а також виробництва транспортних засобів та устаткування регіону, обсяги реалізації продукції яких продемонстрували стабільну позитивну динаміку зростання).

На Хмельниччині 2005 року обсяги реалізованої машинобудівної продукції склали 526,88 млн грн., у 2007р. році значення показника збільшилося до 995,24 млн грн, 2008 року зростання обсягів реалізації машинобудування тривало, однак, його темпи значно скоротилися, що ознаменувалося початком світової фінансово-економічної кризи. Наступний рік виявився найважчим для машинобудівної галузі Хмельницької області, підтвердженням цього стало скорочення реалізації машинобудівної продукції до 936,98 млн грн (рис. 1).

Рис. 1. Обсяги реалізованої машинобудівної продукції Хмельницької області за 2005–2009 роки

У 2010 році промисловості області вдалося подолати негативну динаміку виробництва, яка спостерігалась впродовж попередніх двох років: порівняно з 2009 роком обсяги промислового виробництва зросли на 4,9 % (по Україні в цілому – на 11,0 %). Приріст продукції переробної промисловості 2010 року становив 6,3 %. Зростання машинобудівної галузі склало 14,8 %, що стало найкращим результатом після легкої промисловості з приростом у 52,5 % (табл. 1).

Таблиця 1

Індекси промислової продукції за видами діяльності Хмельницької області, %

Вид діяльності	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Промисловість	102,8	113,8	113,1	118,6	113,0	114,5	99,4	76,4	104,9	
Добувна промисловість	202,5	106,4	126,5	98,0	117,1	120,1	105,7	68,0	100,5	
Переробна промисловість	101,0	116,8	113,4	112,0	112,7	117,8	102,5	68,3	106,3	
у тому числі										
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	92,5	106,7	99,6	114,0	113,5	114,5	88,5	95,4	102,7	
легка промисловість	107,6	107,8	117,7	91,7	95,1	104,4	117,4	69,7	152,5	
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	171,5	74,0	122,8	112,2	105,3	130,1	98,5	75,3	88,9	
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	93,8	67,6	235,3	53,8	89,8	136,5	138,2	81,1	94,5	
хімічна та нафтохімічна промисловість	141,0	148,8	149,6	155,3	107,3	139,1	105,1	75,1	108,5	

Вид діяльності	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	114,9	123,0	124,8	104,2	108,7	100,3	101,1	60,4	98,7
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	139,5	226,8	104,0	99,4	113,9	152,6	151,6	37,4	105,6
машинобудування	107,8	115,2	122,8	112,6	115,2	121,6	104,2	59,0	114,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	108,7	105,2	108,5	148,8	114,4	102,5	84,3	106,0	102,1

В умовах відновлення економічного зростання досягнуто позитивного фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування підприємств машинобудівної галузі Хмельницької області, який 2010 року становив 25912,80 тис. грн порівняно з 20317,6 тис. грн у 2009 році. Збитково працювали 39,5 % підприємств машинобудування, що на 5 % менше рівня 2009 року, але на 4,7 % більше величини показника у 2008 році. Прибутковими 2010 року стали 60,5 % машинобудівних підприємств області, проте найкращого результату у 65,2 % зафіксованого 2008 року, на жаль, не було досягнуто (рис. 2).

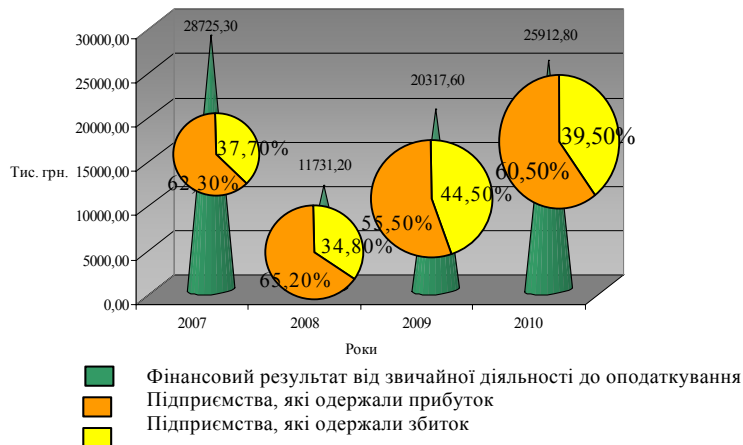

Рис. 2. Фінансові результати від звичайної діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області до оподаткування за 2007–2010 роки

За рівнем рентабельності операційної діяльності підприємств Хмельниччини в 2009 році машинобудування із значенням показника 2,8 % поступилося лише харчовій промисловості області з рівнем рентабельності підприємств галузі у 8,7 % (табл. 2). Загалом рентабельність операційної діяльності машинобудівних підприємств області протягом 2005–2009 років характеризувалася висхідною динамікою. Виключенням став лише 2008 рік, коли значення показника на 0,5 % зменшилося відносно рівня рентабельності машинобудівних підприємств 2007 року.

Надзвичайно важливим для розвитку економіки Хмельницької області є інтенсифікація руху капітальних активів. Незважаючи на загальну тенденцію до зростання притоку іноземних інвестицій в промисловість регіону, приріст яких 2009 року склав 7,4 %, у машинобудуванні спостерігалось зменшення інвестиційних надходжень майже на 56 %. Істотне зниження притоку іноземних інвестицій в зазначений період відбулось у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування (58,2 %), а також стосовно виробництва машин та устаткування (53,8 %). Збільшення іноземного інвестування на 23,7 % було зафіксовано лише для виробництва транспортних засобів та устаткування.

Потребує негайного вирішення і проблема неефективності структури іноземних інвестицій, що сприяє активізації структурних диспропорцій в промисловості Хмельницького регіону та негативно впливає на конкурентоспроможність області в цілому. Пріоритетними для інвесторів залишаються галузі, що відносяться до третього (добувна та нафтопереробна промисловість, виробництво неметалевої мінеральної продукції) та четвертого (харчова, хімічна та нафтохімічна, металургійна та паперово-целюлозна промисловість) технологічних укладів. А саме, частка інвестицій у виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції у загальному обсязі інвестицій в основний капітал Хмельницької області 2009 року склала 74,3 %, питома вага хімічної та нафтохімічної промисловості досягла 10,35 %, харчової промисловості – 10,04 %, машинобудівною ж галуззю було залучено лише 3,34 % інвестицій (рис. 3).

Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств Хмельницької області, %

Вид діяльності	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Промисловість	3,4	4,3	6,9	5,2	3,9
Добувна промисловість	-0,7	8,6	17,6	6,9	-8,9
Переробна промисловість	3,9	4,5	7,2	5,4	5,0
у тому числі					
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	3,7	4,4	3,7	4,8	8,7
легка промисловість	1,9	2,6	0,9	-3,8	1,9
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	1,9	-0,2	4,9	-1,9	2,0
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	-4,8	2,1	2,5	-9,7	-2,0
хімічна та нафтохімічна промисловість	4,2	3,7	4,4	10,1	1,0
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	3,5	3,2	0,1	0,9	-2,7
машинобудування	-0,2	0,7	1,7	1,2	2,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,9	2,9	3,1	3,5	0,0

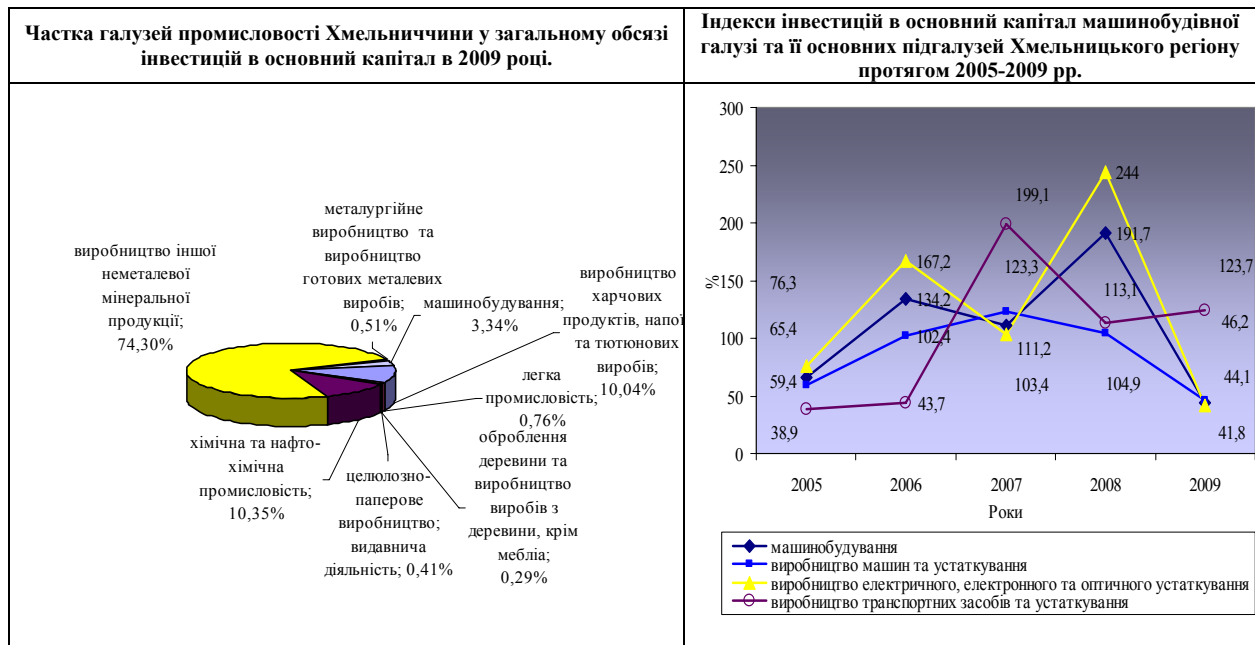

Рис. 3. Структура інвестицій в основний капітал за видами промислової діяльності Хмельниччини у 2009 році та динаміка інвестування машинобудування регіону протягом 2005–2009 рр.

З огляду на це закономірним є зменшення кількості інноваційно-активних машинобудівних підприємств з 12 у 2007 році до 8 у 2009 році (табл. 3). Якщо ж розглядати загальну структуру інноваційно-активних підприємств області, то саме частка машинобудування серед цих підприємств є найбільшою. У 2007 році питома вага інноваційно-активних машинобудівних підприємств складала 19,0 % до загальної кількості промислових підприємств, 2008 р. частка інноваційно-активних підприємств галузі скоротилася до 11,5 %, в 2009 році величина відповідного показника становила 13,8 %.

За такого стану речей на часі особливої актуальності набуває проблема підвищення рівня інноваційності та наукоємності іноземних інвестицій. Натомість, проаналізувавши інвестиційний паспорт Хмельниччини, з'ясувалося, що перспективними сферами інвестування є легка промисловість із залученням 46,7 % загального обсягу необхідних інвестицій, хімічна та нафтохімічна – 17,8 % інвестицій, у машинобудування ж області планується спрямувати лише 3 % інвестицій [3, с. 79–82].

Таким чином, нестабільність, неоднозначність та суперечливість різноманітних результативних показників машинобудівної галузі Хмельницького регіону ставить під сумнів спроможність машинобудування зрештою конкурувати на міжнародній арені.

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності машинобудування Хмельниччини, її експортного потенціалу проведемо з використанням економічних показників про доцільність застосування яких йдеться в попередніх дослідженнях [4, 5], де на їх основі здійснено дослідження експортного потенціалу

машинобудівної галузі України. Розпочнемо наше дослідження з показника чистого експорту машинобудівної продукції підприємств Хмельниччини за 2005–2010 роки (табл. 4).

Таблиця 3

**Кількість інноваційно-активних промислових підприємств Хмельницької області
за видами економічної діяльності**

Вид діяльності	Роки					
	2007		2008		2009	
	усього	відсотків до загальної кількості підприємств	усього	відсотків до загальної кількості підприємств	усього	відсотків до загальної кількості підприємств
Промисловість	25	7,3	16	4,2	23	6,1
Добувна промисловість	-	-	-	-	-	-
Переробна промисловість	24	8,3	15	4,7	21	6,7
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	6	6,0	2	2,0	5	5,6
легка промисловість	-	-	1	3,4	1	3,1
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	-	-	-	-	-	-
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	1	6,7	-	-	-	-
хімічна та нафто-хімічна промисловість	-	-	-	-	2	13,3
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	4	13,8	3	9,4	4	12,9
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	1	5,3	2	7,7	1	3,6
машинобудування	12	19,0	7	11,5	8	13,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	1	2,3	1	2,2	2	4,3

Таблиця 4

Чистий експорт продукції машинобудування Хмельниччини за 2006–2010 рр., тис. дол. США

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	-53267,3	-16202,82	-16509,60	-4543,90	-110098,40
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	-25450,7	-19230,16	-34653,80	-10400,20	-24783,10
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	-495,1	-672,18	264,90	1158,10	1327,10

Як бачимо, на таблиці значення показника чистого експорту продукції машинобудування протягом 2006–2010 років постійно змінювалося і зазвичай було від'ємним. Найкращі результати торгівлі продукцією машинобудівної галузі регіону спостерігалися в основному у 2007 та 2009 році. Винятком стала товарна група «XVIII Прилади і апарати оптичні» для якої величина показника стала додатною вже з 2008 року, а максимальне переважання експорту над імпортом було зафіксоване у 2010 році і становило 1327,10 тис. дол. США. Проте відповідна товарна група за обсягами експорту значно поступається іншим двом товарним групам машинобудування, тому динаміка зовнішньої торгівлі загальної величини машинобудівної продукції Хмельницької області протягом 2006–2010 років має такий вигляд (рис. 4).

Зображене на рисунку засвідчує зростання обсягів експорту продукції машинобудування з 77077,90 тис. дол. США у 2006 році до 129493,9 тис. дол. США 2008 року. Мінімальне значення величини експорту у 72920,7 тис. дол. США спостерігається в кризовий 2009 рік. Крім того, другий рік кризи охарактеризувався найкращим за 2006–2010 роки значенням величини сальдо зовнішньоторговельного балансу машинобудівної галузі Хмельницької області, що, на жаль, було досягнуто за рахунок найбільшого за останні п'ять років скорочення імпорту продукції машинобудування (рис. 5).

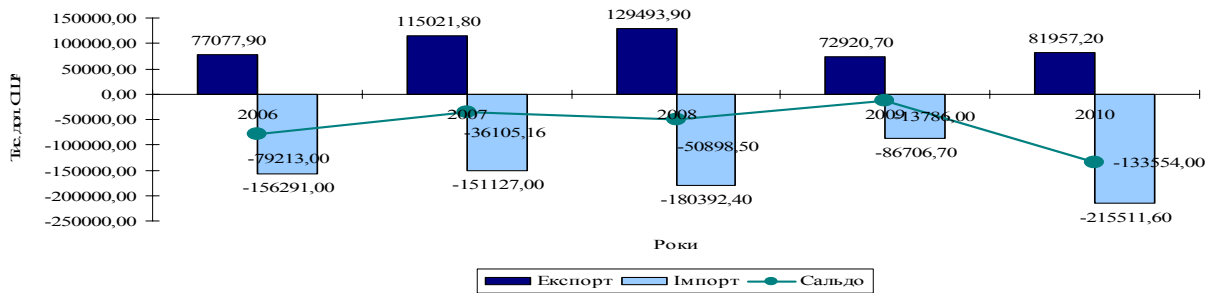

Рис. 4. Обсяги експорту, імпорту та сальдо зовнішньої торгівлі машинобудування Хмельниччини за 2006–2010 рр.

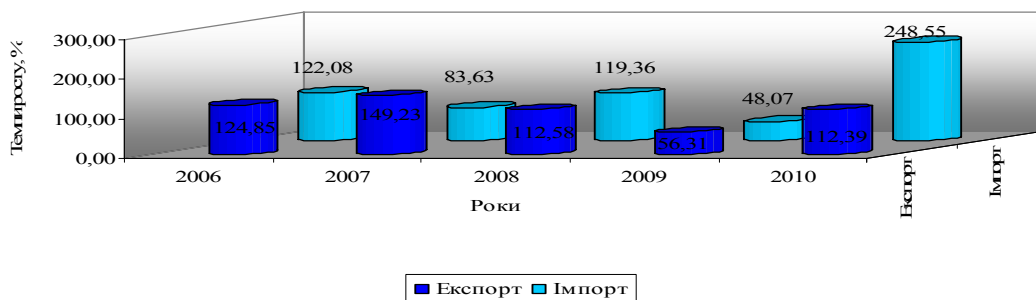

Рис. 5. Темпи росту експорту та імпорту машинобудівної галузі протягом 2005–2010 рр.

В 2010 році приріст експорту машинобудівної продукції склав 12,39 %, обсяги імпорту збільшилися у 2,5 рази, що стало причиною найгіршого показника сальдо зовнішньоторговельного балансу протягом 2006–2010 років.

Така ситуація склалася за рахунок значного переважання обсягів імпорту над величиною експорту продукції товарної групи «XVII Транспортні засоби та шляхове обладнання» та «XVI Механічне обладнання, машини та механізми» (табл. 5).

Таблиця 5

Індекс покриття експортом імпорту продукції машинобудування Хмельницького регіону

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
XVI. Механічне обладнання, машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	58,16	87,11	88,06	93,44	40,38
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	8,57	17,4	12,54	37,95	10,19
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	56,96	69,23	110,43	276,97	141,01

Експорт продукції товарної групи «XVIII Прилади і апарати оптичні» на 110,43 покривав імпорт 2008 року, на 276,97 – 2009 року і 141,01 – 2010 року.

Важливим показником є частка галузі в загальному обсязі експорту та імпорту промислової продукції регіону. Як можемо побачити на рисунку (рис. 6) питома вага машинобудування є найбільшою як в структурі експорту, так і в структурі імпорту промислової продукції Хмельниччини.

Причому частка механічного обладнання, машин та механізмів є переважаючою, хоча і зменшилася з 33,5 % у 2006 році до 25,5 % 2010 року (табл. 6).

Другою за величиною обсягів експорту є питома вага транспортних засобів та шляхового обладнання, попри те, що 2010 року частка приладів та апаратів оптичних була на 0,6 % більшою.

Що стосується питомої ваги машинобудування Хмельниччини в експорті промислової продукції України, слід відзначити зменшення майже у 2 рази протягом 2006–2010 років частки механічного обладнання, машин та механізмів, стабільно низький рівень питомої ваги транспортних засобів та шляхового обладнання в експорті промислової продукції України останніх п'яти років, а також значне збільшення частки приладів та апаратів оптичних, розмір якої в 2010 році становив 1,81 % проти рівня у 0,43 % 2006 року (табл. 7).

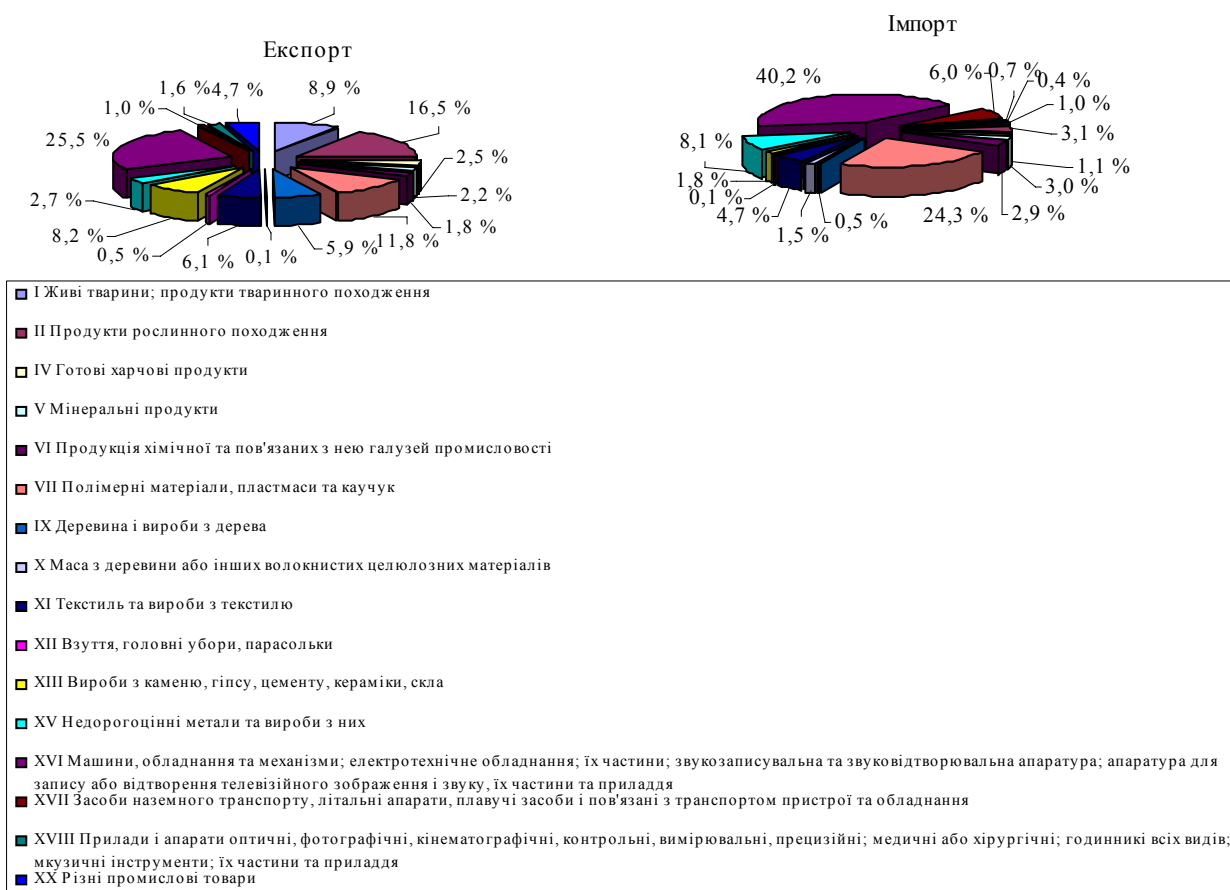

Рис. 6. Товарна структура зовнішньої торгівлі Хмельниччини за 2010 рік

Таблиця 6

Частка машинобудування в експорті промислової продукції Хмельницької області, %

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	33,5	32,51	29,10	26,30	25,50
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	1,1	1,20	1,20	2,50	1,00
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	0,3	0,45	0,70	0,70	1,60

Таблиця 7

Частка машинобудування Хмельниччини в експорті промислової продукції України, %

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	2,22	2,20	1,92	1,29	1,32
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	0,11	0,12	0,12	0,40	0,09
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	0,43	0,75	1,16	0,65	1,81

Завдяки дослідженню рівня внутрішньогалузевої торгівлі за допомогою обрахунку індексу Грубелла-Ллойда з'ясувалося, що взаємообмін Хмельницької області з іншими державами диференційованими товарами машинобудівної галузі протягом 2006–2010 рр. здійснювався з різною інтенсивністю щодо різних товарних груп машинобудування (табл. 8).

Найбільший його рівень характерний продукції товарної групи «XVI Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання тощо» та «XVIII Прилади і апарати», дещо меншим є значення показника для групи «XVII Транспортні засоби та шляхове обладнання».

Таблиця 8

Індекс Грубела-Ллойда для товарних груп машинобудування Хмельницької області, %

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	73,54	93,11	93,65	96,61	57,53
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	15,79	29,64	22,29	55,02	18,50
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	72,58	81,82	95,05	53,05	82,98

Викликає занепокоєння невисока якість продукції машинобудівної галузі Хмельницького регіону, що досліджується за допомогою показника спеціалізації внутрішньогалузевої торгівлі (табл. 9).

Таблиця 9

Спеціалізація внутрішньогалузевої торгівлі механічним обладнанням, машинами та механізмами Хмельниччини

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку						
84 котли, машини, апарати і механічні пристрої	51,50	40,79	51,48	72,79	65,96	32,71
85 електричні машини і устаткування	49,61	61,12	63,07	54,08	74,63	65,32

Результати обрахунків для товарної групи «XVI Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання тощо» вказують на те, що протягом 2005–2010 рр. у експортно-імпорتنних операціях машинобудування Хмельниччини переважала внутрішньогалузева торгівля вертикально диференційованими товарами. Значення показника, що не перевищувало позначки 0,85 засвідчило, що область не «експортувала», а «імпортувала якість».

Слід відзначити досить низький рівень показника спроможності машинобудівної галузі Хмельниччини адаптуватися до змін світового попиту (табл. 10).

Таблиця 10

Відповідність експорту машинобудування Хмельницької області динаміці світового попиту, %

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки			
	2006	2007	2008	2009
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	-0,000094	-0,000272	-0,000213	-0,001021
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	0,000003	0,000025	-0,000028	-0,000245
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	0,000008	-0,000031	-0,000030	-0,000064

Лише у 2006 році значення показника було позитивним для транспортних засобів та шляхового обладнання, приладів та апаратів, а також 2007 року – стосовно групи «XVII Транспортні засоби та шляхове обладнання».

Обрахунки індексу Лафая – показника спеціалізації, або показника порівняльних переваг продукції товарних груп машинобудування Хмельницької області – вказують на те, що порівняльними перевагами володіють прилади і апарати оптичні, а також механічне обладнання, машини та механізми (табл. 11).

Найнижче значення індексу Лафая характерне для транспортних засобів та шляхового обладнання.

Досить складною є ситуація через високий рівень географічної концентрації експорту машинобудівної продукції Хмельниччини, що обраховується за допомогою індексу Херфіндала (табл. 12).

Таблиця 11

Індекс Лафая для товарних груп машинобудування Хмельниччини

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	-22,07	-12,03	9,30	2,98	-30,70
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	-75,58	-74,30	-67,71	-41,20	-61,63
XVIII. Прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	-14,36	-19,19	18,19	52,80	39,79

Таблиця 12

Індекс Херфіндаля для товарної групи «XVI Механічне обладнання, машини та механізми» Хмельниччини

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку						
84 котли, машини, апарати і механічні пристрої	2764,39	2632,74	2711,93	1859,62	1968,90	3059,90
85 електричні машини і устаткування	3631,14	3269,74	3183,80	3327,25	2194,03	2626,82

Результати проведених нами обрахунків для товарної групи «XVI Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання тощо» засвідчують високу геоелекономічну концентрацію експорту продукції групи. За середнього значення цього показника від 1000 до 1800, величина індекса Херфіндаля для продукції групи значно перевищує середній рівень.

Річ у тім, що географічна структура експорту машинобудівної продукції є нерациональною і потребує диверсифікації (табл. 13). До прикладу, 2010 року 44,57 % котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв було продано Російській Федерації, 10,06 % цієї продукції вивезено до Білорусі, 30,57% експортовано у Польщу.

Таблиця 13

Географічна структура зовнішньої торгівлі механічним обладнанням, машинами та механізмами Хмельницького регіону, тис. дол. США

Регіони	Роки											
	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	млн. дол. США	% до заг. к-ті	млн. дол. США	% до заг. к-ті	млн. дол. США	% до заг. к-ті	млн. дол. США	% до заг. к-ті	млн. дол. США	% до заг. к-ті	млн. дол. США	% до заг. к-ті
Всього	58,68	100,00	74,07	100,00	109,42	100,00	121,72	100,00	64,75	100,00	74,20	100,00
Країни СНД	29,26	49,87	39,39	53,18	59,65	54,52	66,14	54,34	18,03	27,84	32,42	43,69
Європа	25,26	43,04	30,63	41,35	42,74	39,06	47,04	38,65	36,09	55,74	38,25	51,55
Азія	3,60	6,13	3,72	5,03	5,73	5,24	7,09	5,82	8,86	13,68	2,11	2,84
Африка	0,48	0,81	0,005	0,01	1,29	1,18	1,44	1,18	1,77	2,74	1,40	1,89
Америка	0,08	0,14	0,32	0,43	0,003	0,003	0,008	0,01	0,002	0,002	0,015	0,02

З таблиці видно, що обсяги експорту механічного обладнання, машин та механізмів зростали протягом 2005–2008 років практично за всіма групами країн. У піковий для світової фінансово-економічної кризи 2009 рік експорт цієї продукції до Росії скоротився більше ніж у 3,5 рази, натомість постачання товарів до Європи зменшилося лише на 30%, обсяги продажу механічного обладнання, машин та механізмів до азійських та африканських країн навпаки зросли.

Неповне використання машинобудівними підприємствами області можливостей оперування на ринках розвинених країн засвідчується географічною структурою експорту окремих підприємств, що відносяться до різних підгалузей машинобудування Хмельниччини (табл. 14).

Аналіз географічної структури експорту машинобудівних підприємств Хмельницької області

Роки	Назва підприємства				
	Частка в загальному обсязі реалізації експортної продукції, %				
	Країни СНД	Європа	Азія	Африка	Америка
ВАТ "Укрелектроапарат"					
2006	95,31	0,36	0,24	4,09	-
2007	96,00	4,00	-	-	-
2008	96,91	2,49	-	0,59	-
2009	91,51	3,26	2,08	3,15	-
2010	52,03	3,41	40,26	4,30	-
ДП "Новатор"					
2006	39,05	4,58	56,37	-	-
2007	31,84	5,32	62,84	-	-
2008	42,16	1,07	56,77	-	-
2009	43,52	0,95	55,53	-	-
2010	53,62	1,11	45,28	-	-
ДП "Красилівський агрегатний завод"					
2006	45,37	-	54,93	-	-
2007	42,33	-	57,67	-	-
2008	46,01	-	53,99	-	-
2009	46,90	2,00	51,10	-	-
2010	48,60	2,94	48,46	-	-
ВАТ "Красилівський машинобудівний завод"					
2006	100,00	-	-	-	-
2007	100,00	-	-	-	-
2008	100,00	-	-	-	-
2009	100,00	-	-	-	-
2010	100,00	-	-	-	-
ВАТ "Темп"					
2006	-	100,00	-	-	-
2007	-	100,00	-	-	-
2008	-	100,00	-	-	-
2009	-	100,00	-	-	-
2010	89,63	10,37	-	-	-
ВАТ "Славутський ремонтно-механічний завод"					
2006	-	-	-	-	-
2007	100,00	-	-	-	-
2008	100,00	-	-	-	-
2009	100,00	-	-	-	-
2010	99,89	0,11	-	-	-
ЗАТ "Нива"					
2006	85,65	14,35	-	-	-
2007	74,08	25,92	-	-	-
2008	63,04	36,96	-	-	-
2009	100,00	-	-	-	-
2010	83,34	16,66	-	-	-

Надані у таблиці дані підтверджують пряму залежність між рівнем технологічності продукції підприємства і різноманітністю географічної структури його експорту. До прикладу, найширший географічний спектр країн-покупців продукції підприємства властивий ВАТ «Укрелектроапарат», що спеціалізується на виробництві силових трансформаторів та комплектних трансформаторних підстанцій, ДП «Новатор» та ДП «Красилівський агрегатний завод», левову частку реалізованої експортної продукції яких становить авіаційне обладнання.

Натомість, сто відсотків продукції ВАТ «Красилівський машинобудівний завод», а це переважно побутові та промислові опалювальні котли, експортується до Росії. Переважна більшість продукції сільськогосподарського машинобудування ВАТ «Славутський ремонтно-механічний завод» та ЗАТ «Нива» експортується також до Росії, незначні обсяги експорту спрямовуються до Болгарії та Литви, які є членами Європейського Союзу, але не відносяться до найрозвинутіших країн об'єднання.

Вся експортна продукція ВАТ «Темп» протягом 2006–2009 років хоча постачалася до Німеччини та Австрії (змінні рами для фронтального тракторного навантажувача та дрібні деталі), однак, її обсяги були незначними і щороку зменшуються, що є не найкращим результатом для підприємства, основну номенклатуру продукції якого складає гальванічне обладнання, станції очистки та нейтралізації стоків, обладнання для виготовлення друкованих плат, трубозварювальне обладнання для магістральних нафто- та газопроводів тощо. Тому різка зміна географічної структури експорту ВАТ «Темп» у 2010 році пов'язана саме з укладанням договору щодо постачання трубозварювальної техніки російським партнерам.

Представлена нами географічна структура експорту окремих машинобудівних підприємств Хмельницької області є своєрідним індикатором рівня формування та реалізації експортного потенціалу

підприємств машинобудівної галузі регіону. Орієнтація підприємств Хмельниччини переважно на потреби ринків країн третього світу та пострадянського простору засвідчила наявність проблематики щодо ефективності формування та реалізації експортного потенціалу підприємств області.

Ситуація, що склалася, є вкрай небезпечною і без перебільшення загрожує підприємству неспроможністю гідно протистояти як закордонним конкурентам, так і змагатися на внутрішньому ринку, що своєю чергою ставить під сумнів підвищення конкурентоспроможності країни в цілому. Тому вирішивши усі проблеми на рівні підприємств ефективність формування та реалізації експортного потенціалу країни підвищиться автоматично.

Висновки. Проведене нами комплексне дослідження оцінки діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області дозволило виявити проблеми та резерви формування експортного потенціалу для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання регіону.

Література

1. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Середньострокова програма соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2007–2011 роки / Хмельницька обласна рада, Хмельницька обласна державна адміністрація. – Офіц. вид. – Хмельницький : Хмельницька обласна рада, Хмельницька обласна державна адміністрація, 2007. – 28 с.
3. Бабець І. Г. Удосконалення механізмів державного управління міжнародним співробітництвом регіонів в інвестиційній сфері / І. Г. Бабець // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Донецк : ДонНУ, 2010. – С. 79–82.
4. Шелест Є. О. Експортний потенціал машинобудування: методика дослідження його оцінки / Є. О. Шелест // Економічний простір. – 2011. – №. 3.
5. Шелест Є. О. Аналітичний огляд проблем та резервів експортного потенціалу машинобудування України / Є. О. Шелест // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – №. 3 – С. 143–152.

Надійшла 05.09.2011